

JAARBOEK

VAN HET

EUROPEES

GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN

PENNINGKUNDE

20

17

INHOUDSTAFEL

Verantwoordelijken van het EGMP	I
Afdelingen van het EGMP	II
Verslag van de AV van het EGMP FV (27/V/2017)	VII

J. (Hans) LEYTEN	
The coins of the Hindu period of Indonesia – the Hindu Sumatran and Hindu Javanese coins, their origin, weight and symbols in an historical context	1
Luc VANDAMME & Raf VAN LAERE	
Prijsmedaillen van de architectenfamilie Stoop	69
Jan MOENS	
Nieuw licht op de Belgische 1-frankstukken geslagen tijdens WO I in Birmingham (GB)	79
Luc VANDAMME	
<i>Aanwezigheidspenning van de Algemeene Nederlandsche Maatschappij</i>	85
Luc VAN EECKHOUDT	
Laurent-Joseph Hart (Antwerpen 1810 - Brussel 1860) – De meest vermaarde portretmedailleur uit de regeerperiode van Leopold I	95
Laurens AERNOUT	
Variaties in het randschrift van de 5 frank Leopold I, type ‘gelauwerd hoofd’ (1832-1844)	151
Hendrik VAN CAELENBERGHE	
Twee opmerkelijke <i>kortes</i> voor Karel V	155

Huguette TAYMANS

Prins Karel bezoekt Gent op 15 juni 1929 161

Luc VANDAMME & Didier VANOVERBEEK

Armand Bonnetain en de Luxemburgse 5 frank 1949 171

René WAERZEGGERS

Bedevaartpenningen met betrekking tot de ‘Zwarte Madonna’
van Halle 185

Luc VAN EECKHOUDT

De ontmoeting van Dominicus en Franciscus: de *Abbraccio* –
een 19de-eeuwse Romeinse medaille 197

Arnaud GRISPEN

Gouden medailles van de *Expo 1958* in Brussel en hun pochetten –
enkele onbekende zeer zeldzame varianten 201

Aankondiging

Nieuwe prijs van het Koninklijk Belgisch Genootschap voor
Numismatiek 204

Recensies

Jean-Claude MARTINY & Theodoor GODDEERIS, *Maria van Bourgondië, gravin van Vlaanderen 1477-1482. Historische en numismatische studie van de muntslag in Brugge* – René WAERZEGGERS (m.m.v. Harry DEWIT), *Leuven in metaal vereeuwigd* (11 delen) – Willy GEETS, *De Mechelse muntslag van Filips de Schone in context (1485-1494)* 205

AANWEZIGHEIDSPENNING VAN DE ALGEMEENE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ

LUC VANDAMME *

DE HIERONDER AFGEBEELDE PATRIJS vonden we in de archieven van de Koninklijke Munt van België geklasseerd bij het stempelmateriaal van Braemt. Bij het maken van de catalogus van diens werk^[1] hebben we lang maar tevergeefs gezocht om hiervan een medaille of penning te vinden. Zelfs het Penningkabinet te Brussel heeft een dergelijk exemplaar niet in zijn verzameling. De vraag rees dan ook of deze stempels wel ooit zijn gebruikt geweest. Vermeld zijn ze in zowel de catalogus van A. de Witte als die van J. Lippens^[2].

Patrijs Koninklijke Munt Brussel (schaal 500%)

* Artikel geschreven in samenwerking en met de medewerking van Didier Vanoverbeek. Met dank aan het Teylers Museum (Haarlem) voor de foto van beeldenaar A.

^[1] André POELS, LUC VANDAMME & Didier VANOVERBEEK, *Pierre Joseph Braemt, Eerste graveur van het onafhankelijk België*, Hasselt, 2015, p. 56-57.

^[2] Alph. DE WITTE, *Catalogue des Poinçons et Matrices du Musée de l'Hôtel des Monnaies de Bruxelles*, Bruxelles, 1912, n°s 35-37, p. 192 ('jeton de la Société Générale à Bruxelles').
Jan LIPPENS, *Catalogus van de patrijzen en matrijzen van het Museum van het Munthof, Boekdeel II, Niet-monetair slaggereedschap (tot 1880)*, n°s 1125-1133, p. 49.

Beschrijving

Vz. ALGEMEENE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ * BRUSSEL *

In een krans van korenaren, tussen twee bijen, een op eikenbladeren geplaatste Mercuriusstaf.

Kz. —

1822 (?), 19 mm, brons.

De *Algemene Nederlandsche Maatschappij* [ter Bevordering van de Volksvlijt] was een holding die werd opgericht op 13 december 1822 te Brussel. Zij moest een einde stellen aan de wantoestanden op het vlak van de kredieten. Het kapitaal werd bepaald op 30 miljoen of 60.000 aandelen van 500 gulden. Hoewel de verkoop van de aandelen slechts langzaam verliep en Willem I zelf de meerderheid ervan kocht, mag deze holding toch beschouwd worden als de kers op de taart van het werk van deze koning. Hij zorgde, dankzij zijn bemoeienissen, voor de financiering van de onmisbare groei van de economie. Later werd dit de *Generale Maatschappij van België* (*Société Générale de Belgique*).

Recent vond Didier Vanoverbeek van de Koninklijke Munt een oud dossier terug uit 1922 met een stapeltje correspondentie tussen Bon Edmond Carton de Wiart, directeur van de *Société Générale de Belgique*, en Dhr. Dasnoy, commissaris van de Munt te Brussel. Er is een mooie medaille gekend van deze Bon Carton de Wiart van de hand van Armand Bonnetain.

schaal 6 ÷ 7

Vz. · BARON · EDMOND · CARTON · DE · WIART · (rondom langs de rand)

M · CM · XL · VII (onderaan langs de rand)

Zijn hoofd naar links binnen een parelrand.

Getekend onder het hoofd met het monogram ⊕

Vz. LA SOCIETE | D'ELECTRICITE | DE L'ESCAUT | A | SON PRESIDENT |
1923 – 1946 (de tekst in een kader)

Boven het kader een handje met eronder een vis geregen aan een drietand. Onder het kader het logo van de elektriciteitsmaatschappij, een gevleugelde dynamo omringd door bliksemschichten. Links en rechts van het kader een dik punt.

Getekend onderaan langs de rand: BONNETAIN

1947, Fisch, 70,53 mm, brons, 147,8 g. Er bestaat ook een groot medaillon.

Biografie

Constant Marie Ghislain Edmond Carton de Wiart werd geboren te Brussel op 4 januari 1876 en stierf te Sint-Lambrechts-Woluwe op 3 december 1959. Doctor in de rechten, professor aan de Katholieke Universiteit van Leuven, voorzitter van de Koninklijke Commissie voor Monumenten & Landschappen. Op 26-jarige leeftijd wordt hij secretaris van Leopold II, daarna Grootmaarschalk aan het Hof. Directeur van de *Société Générale*, bestuurder van een vijftigtal vennootschappen, o.a. de *Banque Commerciale du Congo* (1922-1951), de *Banque Italo-Belge* (1933-1940), de *Société d'Électricité de l'Escaut* (1924-1947), de verzekeringsmaatschappij *Royale Belge* (1932-1957), enz. In mei 1940 organiseert hij o.a. het goudtransport van de *Société Générale* naar veiliger oorden. In 1904 werd hij geadeld, in 1911 kreeg hij de titel van ridder, in 1922 die van baron, en in 1954 die van graaf. Zijn echtgenote, Louise de Moreau, was eredame van koningin Elisabeth.

Uit de hierna volgende correspondentie blijkt duidelijk dat deze penning werd uitgegeven in 1822 (of 1824, volgens Bon Carton de Wiart), en opnieuw onder een licht andere vorm in 1922 op 20 exemplaren in zilver.

Brief 1

Op 24 oktober 1922 schrijft Bon Carton de Wiart aan Dhr. Dasnoy, commissaris van de Munt te Brussel, dat eertijds de commissarissen van de *Société Générale* vergoed werden met een aanwezigheidspenning in zilver. Voor de duidelijkheid voegt hij er een tekening bij (die zich helaas niet meer in het dossier bevindt). Hij merkt ook op dat het Penningkabinet te Brussel deze penning niet in zijn verzameling heeft, maar wel verwijst naar de catalogus van Alphonse de Witte. Zijn vraag is of deze stempels zich nog in het archief van de Munt bevinden, want hij zou een tweetal zilveren exemplaren willen laten slaan.

Brief 2

Op 26 oktober 1922 antwoordt Dhr. Dasnoy dat er inderdaad van deze penning nog een patrijs en twee matrijzen bestaan, maar ze geven slechts één zijde weer. Van de keerzijde is er geen spoor meer te vinden. Als deze penningen dienen ge-

maakt te worden, dan zal dit toevertrouwd worden aan Dhr. Michaux, graveur van de Munt^[3], die dit werk voor eigen rekening zal uitvoeren.

Brief 3

Op 4 november 1922 vraagt Bon Carton de Wiart of er een patrijs of een matrijs bestaat met het portret van Willem I op diezelfde afmeting van 19 mm en zo ja, of deze bruikbaar is voor twee exemplaren in zilver van deze penning? En zo niet, dan is één exemplaar voldoende.

Brief 4

Op 8 november 1922 antwoordt Dhr. Dasnoy dat alle matrijzen van Willem I veel groter zijn dan 19 mm, maar dat een reductie op 19 mm wel mogelijk is. De matrijzen van de penning zijn echter in slechte staat en niet meer bruikbaar, dus dienen er nieuwe gemaakt te worden. In bijlage wordt een offerte gevoegd getekend door A. Michaux & A. Everaerts die vermeldt: 2 ex. 19 mm, Vlaamse legende met portret van Willem I, keerzijde caduceus, guirlande en twee bijen voor een globale prijs van 300 frank en de penningen in zilver (950/000) aan 8 frank het stuk.

Dhr. Dasnoy benadrukt dat de nieuwe matrijzen uiteraard zijn eigendom zullen zijn, en dat het aantal stuks van geen belang is.

Brief 5

Op 16 november 1922 geeft Bon Carton de Wiart zijn akkoord voor de reductie van de matrijs van Willem I (we weten helaas niet welke) en dus voor de aanmaak van een nieuwe matrijs. Hij is akkoord met de prijs en bestelt 20 ex. in zilver aan 8 frank het stuk. Hij zou wel graag nadien de matrijzen ontvangen.

Brief 6

Op 20 november 1922 geeft Dhr. Dasnoy opdracht aan Dhr. A. Michaux.

Brief 7

Op 22 november 1922 vraagt Bon Carton de Wiart dat Dhr. Michaux op de penning zijn naam niet aanbrengt. Deze dateren immers van 1824 en het zou een anachronisme zijn indien de naam van Michaux op de penning zou te zien zijn.

Brief 8

Op 30 november 1922 stuurt Dhr. Dasnoy een proefslag in lood met de melding dat de penningen kunnen worden geslagen van zodra hiervoor toestemming wordt gegeven. De voorzijde vertoont dus de handtekening van Braemt.

[3] Luc VANDAMME & Didier VANOVERBEEK, *Alphonse Michaux, Vakman of kunstenaar?*, Brussel, 2011 (D/2011/8690/1).

Brief 9

Op 1 december 1922 wordt bevestigd dat de proefslag aan alle verwachtingen voldoet en dat er 20 penningen in zilver worden besteld.

De beschrijving zou dus eerder als volgt moeten zijn:

Vz. WILLEM I. KONING / DER NEDERLANDEN

Het portret van koning Willem I. Welk portret is ons niet bekend. In de archieven van de Koninklijke Munt bevinden zich veertien stempels met in totaal zeven verschillende portretten van Willem I, waarvan drie naar links en vier naar rechts; zoals gezegd zijn al deze stempels echter merklijk groter dan 19 mm, het formaat van de penning, zodat Michaux hoe dan ook een verkleinde versie van een bestaand portret moest maken.

Kz. ALGEMEENE NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ * BRUSSEL *

In een krans van korenaren, tussen twee bijen, een op eikenbladeren geplaatste Mercuriusstaf.

1822, 19 mm, zilver.

De verschillende portretten van Willem I ontworpen door Braemt

Hoofd naar links

A

B

C

Opmerkingen

Portret A komt het meest frequent voor (bv. ook op de goudstukken van 5 gulden), met een Nederlands (WILLEM I. KONING / DER NEDERLANDEN) of Latijns (GUILIELMUS I. / BELGARUM REX.) omschrift. De graveur heeft getekend met BRAEMT F., BRAEMT. F. of BRAEMT FECIT, steeds onder de halsafsneede.

Portret B is getekend met BRAEMT F op de halsafsneede.

Portret C is het enige waarbij het omschrift ook de titel van Groothertog van Luxemburg vermeldt, en is getekend met BRAEMT. F. onderaan langs de rand.

Hoofd naar rechts

D

E

F

G

Opmerkingen

Portret D is in feite het spiegelbeeld van portret A, heeft een Nederlands omschrift, en is getekend met BRAEMT. F. onderaan langs de rand.

Portret E gelijk sterk op het portret van de Franse graveur A.F. Michaut dat is gebruikt op de zilverstukken van Willem I, en is getekend met BRAEMT F. onder de halsafsneede.

Portret F is getekend met BRAEMT FECIT. onder de halsafsneede.

Portret G vertoont grote gelijkenissen met nr. F maar de ligging van het haar is anders; het is eveneens getekend met BRAEMT FECIT. onder de halsafsneede. Het omschrift is in het Frans (GUILLAUME PREMIER ROI DES PAYS-BAS.).

Slotbemerking

In de briefwisseling is sprake van een 'Vlaams' omschrift, wat portret A of D het meest waarschijnlijk maakt, maar zeker is dit niet, omdat een stempel wordt opgebouwd uit 'losse' elementen (d.w.z. het hoofd apart, de letters apart, enz.). Michaux kan dus ook een verkleinde weergave van een ander portret hebben gemaakt, en er dan een 'Vlaams' omschrift bij hebben geplaatst.

1 Brief van 24 oktober 1921

*Staat Generaal
Belgique*

Bruxelles, le 24 octobre 1921

DIRECTION

M. L. J. J.

Monsieur le Commissaire,

Je lis dans les archives de la Société Générale que les Commissaires de notre Etablissement étaient jadis payés au moyen d'un jeton de présence en argent dont je vous envoie avec ce pli un dessin.

Le Cabinet des Médailles auquel je me suis adressé pour obtenir un moulage de ce jeton, ne possède pas celui-ci, mais il m'a informé de ce que le coin qui a servi à la frappe de ce jeton est répertorié sous les numéros 35 à 37, page 192, du "Catalogue des Coins de la Monnaie" d'Alph. De Witte.

A Monsieur MAEY,
Commissaire des Monnaies,
57, rue Hétel des Monnaies,
BRUXELLES.

Je voudrais savoir si ce coin existe encore dans les archives de l'Hôtel des Monnaies, et s'il serait possible, à l'aide de celui-ci, d'effectuer une nouvelle frappe sur argent de cette pièce. Je me permets de vous demander quel serait le prix de deux exemplaires de ce jeton.

Veillez agréer, Monsieur le Commissaire, avec mes remerciements anticipés, l'expression de mes sentiments distingués.

St. J. J. J.

1 Brief van 26 oktober 1921

Bruxelles, le 26 octobre 1921.

Monsieur le Baron Baron de Bylandt, Directeur à la Société Générale de Belgique à Bruxelles.

Mon cher Monsieur de Bylandt,
Il va sans dire que le jeton de la Société Générale que vous m'avez adressé est un jeton de la Société Générale de Belgique, mais il est intéressant de savoir si ce jeton est en argent ou en cuivre. Il est intéressant de savoir si ce jeton est en argent ou en cuivre. Il est intéressant de savoir si ce jeton est en argent ou en cuivre. Il est intéressant de savoir si ce jeton est en argent ou en cuivre.

Il va sans dire que le jeton de la Société Générale que vous m'avez adressé est un jeton de la Société Générale de Belgique, mais il est intéressant de savoir si ce jeton est en argent ou en cuivre. Il est intéressant de savoir si ce jeton est en argent ou en cuivre. Il est intéressant de savoir si ce jeton est en argent ou en cuivre. Il est intéressant de savoir si ce jeton est en argent ou en cuivre.

A Monsieur MAEY,
Commissaire des Monnaies,
57, rue Hétel des Monnaies,
BRUXELLES.

Brief van 4 november 1921

Société Générale
Belgique

Bruxelles, le 4 novembre 1921

DIRECTION

Monsieur le Commissaire,

J'ai bien reçu votre lettre du 26 octobre et vous suis très reconnaissant de m'avoir permis de bien vouloir me donner au sujet du "jeton de la Société Générale".

Je pourrais vous me dire s'il existe encore le poinçon du Roi Guillaume Ier, mais disant que ce jeton et portant l'effigie du Roi Guillaume Ier? Il est en effet probable que le droit du jeton devant, d'après l'article 100, porter sur le Roi Guillaume Ier, mais, tout en étant dans l'affirmative, ne croyez-vous pas qu'il serait possible de s'en servir pour frapper le droit du dit jeton? Mais ce cas, je vous prie de bien vouloir faire connaître par votre lettre. Dans le cas contraire, c'est-à-dire si vous ne pouvez frapper qu'une face du jeton, une seule pièce suffirait.

Avec mes meilleurs remerciements, je vous prie de croire, Monsieur le Commissaire, à l'expression de mes sentiments les plus distingués.

A Monsieur Dancy,
Commissaire des Monnaies,
67, rue Hôtel des Monnaies,
BRUXELLES.

Brief van 8 november 1922 met bijlage 1

Ministère des Finances,
ADMINISTRATION

MONNAIES,
N° 1431.

Le 10 novembre 1922.

BRUXELLES

Bruxelles, le 8 novembre 1922. 152

67, Rue Hôtel des Monnaies.

M. LAOI MONNAIES.

COPIE

Signature

Monsieur le Directeur,

Je m'empresse de vous faire servir, en réponse à votre lettre du 4 de ce mois, que nous possédons des entrées portant l'effigie de Guillaume Ier, mais d'un modèle considérablement plus grand que celui du jeton. Il est possible d'en faire une réduction au timbre de valeur-ci, c'est-à-dire à 15 millimètres. D'autre part, les coins du jeton qui se trouvent au Musée ne sont plus en état de subir la frappe et il serait nécessaire d'en confectionner un nouveau au moyen de la matrice dont nous disposons.

Vous trouverez ci-jointe, Monsieur le Directeur, une lettre de M. Michaux, graveur à la Monnaie, indiquant les conditions auxquelles il exécuterait le travail. Il est entendu que les coins confectionnés seraient votre propriété et qu'un nombre illimité de médailles pourrait être frappé au prix indigne de 8 francs l'une.

Je resté, Monsieur le Directeur, à votre entière disposition et je vous présente l'expression de mes sentiments très distingués.

Monsieur le Baron Charles de Warnt
Directeur de la Société Générale
de Belgique.

BRUXELLES.

Bruxelles, le 8 novembre 1922.

Monsieur le Commissaire,

J'ai l'honneur de vous faire savoir que je pourrais me charger de la confection de deux coins 15 m/m, légende flamande, à l'effigie du Roi Guillaume, revers ornés, guirlandes et deux médailles au prix global de trois cents francs.

La médaille argent 1/4 250/1000 revient à 8 francs.

Veuillez agréer, Monsieur le Commissaire.....

Fr A. Michaux:
A. Everaerts.

A Monsieur le Commissaire des Monnaies
Bruxelles.

Brief van 30 november 1921

Ministère des Finances,
Ministère van Financiën,
ADMINISTRATION
DES
MUNDES

MONNAIES.
MUNDES.

N° 1557

Document communiqué en vertu de la loi du 26 juin 1937.
Document mededeeld op grond van de wet van 26 juni 1937.
De Belgische Staatbank te Brussel.

1 ANNEXE.
N° 1557

Bruxelles, le 30 novembre 1921.

M. Michaux

Monsieur le Directeur,

M. Michaux a exécuté le travail de confection des coins pour le jeton dont vous m'avez entretenu. Voici une épreuve d'essai et plomb qui vous mettra à même d'en juger; les exemplaires en argent pourront être battus dès que vous le désirerez. La signature de l'effigie est celle de Brant, qui en est l'auteur.

Veuillez bien, Monsieur le Directeur, recevoir l'expression de mes sentiments très distingués.

Le Commissaire des Monnaies,

M. H. DUBOIS, Commissaire des Monnaies,
Avenue de la Liberté, 100, Bruxelles.

Brief van 1 december 1921

Société Générale
Belgique

DIRECTION

Bruxelles, le 1er décembre 1922

M. Michaux

Monsieur le Commissaire,

J'ai bien reçu votre lettre du 30 novembre écoulé, par laquelle vous m'envoyez une épreuve d'essai en plomb des anciens jetons des Commissaires de la Société Générale. J'estime ces épreuves parfaites et vous prie donc de bien vouloir faire frapper, en argent, 20 exemplaires définitifs de ces jetons.

Veuillez agréer, Monsieur le Commissaire, l'expression de mes sentiments très distingués.

M. Michaux

M. H. DUBOIS, Commissaire des Monnaies,
Avenue de la Liberté, 100, Bruxelles.